

Mağdur Siyaset

Koray ÇALIŞKAN

2006. Review of *Madunların Siyaseti* by Partha Chatterjee, *Mesele*, No. 2.

Partha Chatterjee'nin İletişim Yayınları tarafından geçen yaz basılan kitabı *Mağdurların Siyaseti: Halk Siyaseti Üzerine Düşünceler*, hegemonya karşıtı mücadelelerin arkasını ve önünü görmesi açısından önemli bir açılım sağlıyor. Liberalizmin sivil toplumcu, projeci, sosyal devlet ikamesine dayanan, STKcı ve hatta yer yer (Taha Parla'nın dediği gibi) TSKcı izleğinin alternatifi var mı? Bu soruya karşı giderek daha da yüksek bir tonla verilen "evet!" yanıtının üretildiği fikri tarlalardan biri bu kitap.

Yaşadığımız son çeyrek yüzyıl bize çifte bir zorunluluk dayadı. İktisaden piyasanın alternatifi olmadığını söyleyen liberaller, siyaseten yalnızca sivil toplumun gelişmesi üzerinden bir demokrasi perpektifi geliştirdiler. Sivil toplum siyasetin yaşam alanı olacak, bu alan genişleyip zenginleştikçe, demokratikleşecektik. Başka çare yoktu.

Ancak neoliberal reformların yarattığı iktisadi çöküntü ve yoksulluk derinleştikçe, formellikten kaçış en önemli beka stratejisine dönüştü. Ve hatta enformelliğin çeşitli formlarda derinleşmesiyle birlikte, formel ve enformal ayrımının *üretimi*, piyasa idaresinin bileşenlerinden biri oldu. Bu süreçte görünürlük alanları arasında kurulan hiyerarşiler, iktidar süreçlerinin en belirgin ürünleri haline geldi. Yani "idare etmek ve edilmek" ve "bir görünüp, bir kaybolmak" en sık kullanılan beka stratejilerine dönüştü. Evinin ruhsatı olmayan, ama resmi bir elektrik faturası olan; işi olan, ama sigortası olmayan; Çalışma Bakanlığı müfettişine yakalandığında, "ben buradan geçiyordum," demek zorunda kalan, ortada görünmek yerine saklanan bedenlerin, madunların ve mağdurların sivil toplumun gelişimine katılarak demokrasiyi geliştirip yaşatacaklarına inanılıyor.

Mümkün değil. Öncelikle saklanarak, toz olarak hayatta kalmaya çalışanlar, STKcı kampaya-proje hattından dikkatle uzak duruyorlar. Onlar STKların idare ettiği, mikrokredilerle hayatta kalmaları sağlanan, neo-liberal gelişme startejisinin nesnelere. Özne-birey olmuyorlar, zira liberalizm özneyi görmek ister, ortaya çıksın, STKsını kursun ister, "bir görelim şunu" der. Oysa en temel gereksinimlerini göze batmadan, günü idare ederek sağlayan madunlar, sivil topluma müdahil *olmadıkları* için ayakta kalabiliyorlar. Kim setakası için bekasından vazgeçer?

Sivil toplumcu liberallik, görünürlük kontrolü üzerinden bir siyasi dışlama mekanizması kuruyor.¹ Bu nedenle sol ayağıyla ileri, sağ ayağıyla geri gitmeye çalışan biri gibi, hareket edebilmeyi bir yana bırakın, Liberalizm her zaman ortadan ikiye yarıyor. Piyasa herkesi kurtaracak derken marjinalleşen kitlelere, sivil toplum size hakkınızı verecek diyor. Bu yüzden, işçi sınıfı, çiftçiler, ve dünyanın diğer madunları liberal olmaz. Liberal, STKlara rapor yazan, zenginle yatıp, nüfuzluyla kalkan elitist aydındır. Hoş görür, ama yalnızca ortada görünenleri.

Peki ortada görünmeyen, o sessiz, toz olmuş mikro çoğunluk ne yapar? Siyaseten gerçekten engelli midir? Chatterjee'ye göre görünmeyenlerin siyaseti de sivil toplumcu zihniyetten bakıldığında görünmez olur. Mağdunların hayatları ve siyasetleri enformel ve formel alanların arasında açılmış bir yelpazede şekillenir. Onlar "vatandaş" değil,

¹ Bu sürecin etnografik bir analizi için Bkz. Elyachar, J., (2005) *Markets of Dispossession: Ngos, Economic Development, and the State in Cairo*, Durham, Duke University Press.

halktırlar. Denize akın ettiğinde vatandaşı rahatsız eden nüfusa tekabül edenlerdir. Bir Anavatan Partisi'nin Cihangir'de astırdığı "Halkımızın Kurban Bayramı'nı, Vatandaşlarımızın Yeniylı Tebrik Ederiz" afişlerindeki kurbanlardır, vatandaş olamayanlardır.²

Chatterjee'ye göre vatandaş olamayanlar dünya "nüfusunun" tamamına, yani sivil toplumda birey olamamış halklara ve dünyada yaşayan insanların %75'inden fazlasına tekabül ediyor. Bu mağdurlar, sivil toplumun dışında, ama yine de toplumsalın içinde yer alan bir alanda yeni bir siyaset formu örgütlüyor. Bu siyaset, çarpıtılmış bir Foucault okumasıyla (zira yoksullar Murat Uyrkulak'ın Har'da dediği gibi biraz yamuktur zaten), egemenlik, iktidar ve yönetsellik arasındaki ilişkilerin Batı'daki şekillenmelerinden kategorik olarak farklı bir coğrafyada şekilleniyor. Batı-Doğu ayırımından ziyade, farklı toplumlarda yaşayanların ayrı mekan ve zamanlarda örgütledikleri siyaseti kapsıyor. Yani ABD'de yaşayan göçmenlerden, Almanya'da yaşayan Kürt ve Türk işçilerden, Fransa'nın banliyölerinden, Hindistan'ın Kerala'sından, Mısır'ın Delta'sından, Türkiye'nin Diyarbakır'ından aynı analitik düzlemde bahsediyor.

Bu siyasi coğrafya sivil toplum dışında kalan her yerdedir. Sivil toplum "cemaatlerin avam yaşamlarından ayırıştırılmış, medeni özgürlükler ve rasyonel hukuk ile etrafı örülmüş, modern seçkin grupların kapalı" bir birliğidir. Demokrasi denilen şey bu seçkin kalabalığın sahip olduğu siyasi ayrıcalıklar olamaz. Chatterjee'ye göre demokrasi Mağdurların Siyasetidir (s. 22).

Peki, *mağdur siyaset* nasıl işlemekte? Benedict Anderson'ın Türkçe'de de sıkça tartışılan kitabı "Hayali Cemaatler"ın siyaset alanı anlayışını eleştiren kitap, siyasetin farklı an ve mekanlarda şekillenen bir edim olduğunu, modernliğin tek zaman ve mekan kurmayı amaçlayan projesiyle, dünyanın şimdiki halinin birbirine karıştırmamayı öneriyor. Chatterjee'ye göre modernlik ancak kısmen başarılı olmuş bir proje. Tek mekan ve zaman anlayışını oturtmuş ve tek zaman-mekanda barınabilenlere demokrasi vadetmiş, onları vatandaş ilan etmiştir. Anderson'a göre siyaset modernliğin bu homojen ve paylaşılan alanında şekillenir. Chatterjee'ye göre ise, dünyanın büyük bir çoğunluğu farklı zamanlara dağılmış halklardan müteşekkildir. Modern ütopyanın hayatı gerçekleştirme gücü, bu ütopyayı gizlemesinde yatmaktadır. Oysa modernliğin gizli yüzü mağdur bir siyaset örgütlemekte, sivil toplumun dışında, yeni hak formları ve eyleyicileri üretmek varolma mücadelesi vermektedir. Mağdur siyaset budur.

Chatterjee, bu pek görünmeyen siyasetin örgütlendiği ve sivil toplumun dışında yer alan coğrafyaya siyasi toplum diyor. Siyasi toplum, sivil toplumun iktidar stratejilerini kullanarak siyasileşmiyor. Chatterjee'ye göre, nüfusu yaratan mikroların biraraya gelmesiyle oluşan bu çokluk, yani halk, hak arama stratejisi olarak cemaatleşmeyi seçmek durumunda kalıyor. Zira soyut bireyin hakkının aranmasıyla görünür kılınan sivil toplum siyaseti, mağdurlar için bedenleriyle dolduramayacakları bir siyasi potluk yapıyor. Mahkemeden adımını içeri atarken dahi kalbi küt küt atan madun, formelleşmiş hukuk alanının banisi, mülkün temeli olarak kendisini gören bir kuruma hak talep etmek için gitmiyor. Çünkü onun mülkünün temeli mahkemede değil. Bu nedenle neoliberalizmden darbe yemiş yoksullar, "vergimi veririm, hakkımı isterim" tarzı havalı bireylere dönüşemiyorlar.

Onlar ancak cemaat adına talep geliştiriyor. Cemaatin adına konuşmak için ise, önce cemaati var etmek gerekiyor. Chatterjee'nin Hindistan özelinde anlattığı mağdur

² Bu örneği Ahmet Bekmen'den çaldım.

siyaset formları, yeni cemattler örgütleyen, bunların içerisinde hak üreten ve talep eden hareketleri kapsıyor. Bu telaplerin başında da kapitalist mülkiyet ilişkilerini sorunsallaştırma ve piyasa mekanizmasının dışına çekme girişimleri geliyor. Örneğin, bir tren yolu kenarına yanaşmış ve hemşerilik ilişkisi olmayan bir cemaat, bir süre sonra ahlaki bir birliktelik tahayyül etmeye ve arkasından yeni mülkiyet formları düşlemeye başlayabiliyor. “Tapu istemiyoruz, ama elektriğe para vermeyeceğiz” diyerek belediye ile bir anlaşma yapıyor. Bu hukuki olan ve olmayan gri zeminde şekillenen mağdur siyaset, formelleştirdiği alanları dahi destabilize bir formda korumaya gayret gösteriyor. Esnekliği, gücü ve üretkenliği de burada yatıyor.

Mağdur siyasetin, yoksulların kalbini çelen ve onları daha da siyasallaştıran bir başka gücü var: Taleplerini modern siyasetin sözlüğüne dayanmayan bir dille geliştiriyor. Örneğin Daftaripara’lı çiftçilerin örgütlenmesi, Leninist işçi sınıfı örgütlenme stratejileri kullanıldığında sönmelenirken, bu stratejilerin bir tarafa bırakıldığı ve solun siyasi liderlerinin halkın kendi dili üzerinden talep geliştirme yoluna girdiklerinde, çiftçiler için önemli kazanımlar elde ettiğini görüyoruz. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Kitap bu örnek hikayelerden oluşuyor. Anlattığı hareketlerle de, çok yakında İletişim’den çıkacak ve Doğan Çetinkaya’nın editörlüğünü üstlendiği Türkiye ve Dünya’da Toplumsal Hareketler adlı kitaba da göz kırıyor.

Chatterjee’nin kitabı zengin etnografik bir anlatıma dayanan ve sivil toplum’un dışında toplumsal hareketler örgütleyenlerin bu siyasi coğrafyayı kuramsallaştırmaları için önemli bir fırsat. Günümüzde, demokratikleşmenin göstergesi olarak sivil toplum endeksleri geliştiriliyor, ölçülüp biçilen “ekonomi”yi saran, inip çıkan “sivil toplum” göstergeleri, demokrasimizin de ne kadar dinamik olduğunu ölçüyor. Yirmi yıl içinde televizyonda inip çıkan demokrasi endeksi görürsek artık şaşırılmayacağız. Ancak piyasada herkesin müreffeh olması nasıl mümkün değilse, sivil toplumda herkesin eşit olması öyle imkansız. Mağdurların siyaseti alternatifin kendisi. Ancak genelleştirilemeyen, tek bir mantığı olmayan yine de olan, ve yer yer anti-modern bir siyaset. Kitap da bu siyasetin parçası.